

УДК 371.13:378+001.895

Медвідь Л. Г.,

lmedvid@meta.ua, ORCID ID: 0000-0003-2292-9067,

Researcher ID: G-9223-2019,

к.е.н., проф., професор кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ SOFT SKILLS УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті обґрунтовано, що сучасна система вищої освіти в умовах постійних трансформацій, зумовлених цифровізацією, глобалізацією та зміною запитів ринку праці, потребує не лише формування професійних компетентностей (hard skills), але й розвитку м'яких навичок (soft skills). Soft skills трактуються як універсальні навички, що включають комунікацію, емоційний інтелект, критичне й креативне мислення, командну роботу, здатність приймати рішення в умовах невизначеності. Їх значення особливо актуалізується в освітньому середовищі, оскільки вони підвищують конкурентоспроможність випускників, сприяють розвитку автономності, формуванню культури відповідального командного співробітництва та академічної доброчесності. Аналіз сучасних досліджень свідчить, що провідні вчені визначають широкий спектр м'яких навичок, серед яких комунікативні здібності, критичне та креативне мислення, етика спілкування, лідерство, гнучкість, мультикультурність, тайм-менеджмент, емоційний інтелект. Вони становлять інтегральну систему соціально орієнтованих компетентностей, що сприяють професійному й особистісному зростанню. Для науково-педагогічних працівників удосконалення soft skills є важливим чинником педагогічної майстерності, ефективної комунікації та організації інтерактивного освітнього середовища. У статті акцентовано увагу на необхідності вироблення чіткої політики та процедур формування і розвитку soft skills у закладах вищої освіти. Обґрунтовано доцільність їх інтеграції не лише у зміст окремих освітніх компонент, але й у всі напрями діяльності здобувачів вищої освіти – навчальну, науково-дослідну, комунікативну, проєктну, волонтерську, міжнародну мобільність та студентське самоврядування. Доведено, що найбільш ефективними методами та технологіями формування soft skills є проєктне, інтерактивне та ситуаційне навчання, які сприяють розвитку критичного та креативного мислення, уміння працювати в команді, лідерських і комунікативних здібностей, гнучкості та стресостійкості. Зроблено висновок, що формування й удосконалення soft skills є необхідною умовою підготовки конкурентоспроможних фахівців та підвищення якості вищої освіти. Це потребує системного підходу до організації освітнього процесу, створення відповідної інституційної політики та впровадження інноваційних методик навчання.

Ключові слова: м'які навички, soft skills, вища школа, освітній процес, комунікація, емоційний інтелект, критичне та креативне мислення, етика спілкування, лідерство, гнучкість, мультикультурність, тайм-менеджмент, педагогічна майстерність.

Medvid L.G.,

lmedvid@meta.ua, ORCID ID: 0000-0003-2292-9067,

Researcher ID: G-9223-2019,

Ph.D., Professor, Professor of the Department of Accounting, Control, Analysis and Taxation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

FORMATION AND IMPROVEMENT OF SOFT SKILLS OF PARTICIPANTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGH SCHOOL

Abstract. The article substantiates that the modern system of higher education, under conditions of constant transformations caused by digitalization, globalization, and changes in labor market demands, requires not only the formation of professional competencies (hard skills) but also the development of soft skills. Soft skills are interpreted as universal abilities that include communication, emotional intelligence, critical and creative thinking, teamwork, and the ability to make decisions under uncertainty. Their importance is particularly emphasized in the educational environment, as they enhance graduates' competitiveness, foster autonomy, and contribute to building a culture of responsible teamwork and academic integrity. The analysis of contemporary research shows that leading scholars define a wide range of soft skills, among which are communication abilities, critical and creative thinking, communication ethics,

leadership, flexibility, multiculturalism, time management, and emotional intelligence. They constitute an integral system of socially oriented competencies that promote professional and personal growth. For academic staff, the improvement of soft skills is an important factor in pedagogical mastery, effective communication, and the organization of an interactive educational environment. The article emphasizes the need to develop clear policies and procedures for the formation and development of soft skills in higher education institutions. The expediency of integrating them not only into the content of specific educational components but also into all areas of students' activities—academic, research, communicative, project-based, volunteer, international mobility, and student self-government—is substantiated. It is proven that the most effective methods and technologies for developing soft skills are project-based, interactive, and situational learning, which contribute to the development of critical and creative thinking, teamwork, leadership and communication abilities, flexibility, and stress resistance. It is concluded that the formation and improvement of soft skills are essential conditions for training competitive professionals and improving the quality of higher education. This requires a systematic approach to the organization of the educational process, the creation of an appropriate institutional policy, and the implementation of innovative teaching methods.

Keywords: soft skills, higher education, educational process, communication, emotional intelligence, critical and creative thinking, communication ethics, leadership, flexibility, multiculturalism, time management, pedagogical excellence.

JEL Classification: A22, A23, D83, I21

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-83-03>

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта перебуває в умовах постійних трансформацій, які зумовлені цифровізацією, глобалізацією та зміною запитів ринку праці. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває не лише формування фахових компетентностей (hard skills), але й розвиток м'яких навичок (soft skills), які забезпечують ефективну взаємодію в колективі, адаптивність, лідерство, стресостійкість, самоменеджмент тощо.

М'які навички (soft skills) – це особистісні якості, навички міжособистісного спілкування, емоційного інтелекту, здатність працювати в команді, вирішувати конфлікти та приймати рішення в умовах невизначеності. На відміну від технічних чи професійних навичок, м'які є універсальними і застосовуються в будь-якій професійній сфері.

Для здобувачів вищої освіти формування soft skills забезпечить: підвищення конкурентоспроможності на ринку праці; здатність до самостійного навчання та розвитку; формування навичок ефективного спілкування та презентації й розвиток відповідального ставлення до командної роботи.

Удосконалення soft skills науково-педагогічних працівників дозволить підвищувати рівень педагогічної майстерності, набувати здатність до організації інтерактивного навчання та ефективної комунікації зі здобувачами вищої освіти, а також удосконалювати навички управління освітнім середовищем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як зазначають А. Шелякіна та О. Торосян, “сучасні роботодавці акцентують увагу на таких якостях та навичках майбутнього фахівця: комунікативні навички, вміння працювати у команді, лідерство, кооперація, відповідальність, етика спілкування, критичне мислення, здатність до самоосвіти, тайм-менеджмент, когнітивні навички, емоційний інтелект, чесність, стресостійкість, пунктуальність, гнучкість, креативність, емпатія тощо” [8].

Тому політика і процедури формування та удосконалення soft skills є предметом наукових досліджень сучасних українських вчених: О. Башкір, О. Гури, О. Кірдан, К. Коваль, Н. Коляди, Г. Корнюш, О. Кравець, О. Кравченко, О. Кульбабської, О. Максимець, Н. Мукан, В. Радкевич, О. Семенов, Н. Сосновенко, І. Ткачук, О. Торосян, І. Чухно, І. Шевченко, О. Шелевер, А. Шелякіної та ін., у яких вони обґрунтували теоретичні підходи та практичні рекомендації щодо застосування методів навчання в освітньому процесі сучасних закладів вищої освіти.

Постановка завдання. Мета статті – виокремити складові політики та процедури формування і удосконалення soft skills в учасників освітнього процесу вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток суспільства у XXI столітті активно впливає як на його спосіб життя та світосприйняття, так й на особливості людського мислення та спілкування. Відповідно до цих викликів формується сучасна парадигма освіти, яка передбачає розвиток не лише професійних навичок та умінь, що пов'язані з діяльністю в певній галузі та наявність конкретних професійних знань, а й формування у випускників закладів вищої освіти таких якостей та умінь, які визначають терміном “soft skills”. Такі здібності у зарубіжній літературі умовно називають “4 C's або 4 K” (critical thinking – критичне мислення; creativity – креативність; collaboration – колаборація; communication – комунікація) [1].

В українській науковій літературі застосовують різні терміни “м'які навички”, “навички успішності”, “універсальні навички”, “гнучкі навички”, “соціальні навички” [8], “прикладні навички” чи “навички 21-го століття” [7], хоча найбільш поширеним є термін “м'які навички”.

Багато українських науковців подають класифікацію soft skills, виокремлюючи ті, які на їх

думку, є найбільш визначальними для успішного працевлаштування і майбутнього кар'єрного росту випускників закладів вищої освіти.

Здійснюючи аналітичний огляд та узагальнення сутнісних характеристик soft skills, група вчених (Шевченко І. А., Шелевер О. В., Маркова В. В.) зробила висновок, що одними з найважливіших м'яких навичок є:

- комунікація: вміння чітко та лаконічно висловлювати свої думки, як усно, так і письмово, активно слухати та розуміти інших;

- робота в команді: вміння ефективно співпрацювати з іншими людьми, ділитися знаннями та досвідом, йти на компроміс та досягати спільних цілей;

- креативність: вміння генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми нестандартними способами та вдосконалювати існуючі процеси;

- емоційний інтелект: вміння розуміти та керувати своїми емоціями, а також емоціями інших людей, співпереживати та будувати міцні стосунки;

- вміння вирішувати проблеми: аналізувати ситуацію, визначати корінь проблеми, генерувати можливі рішення та обирати найефективніші з них;

- адаптивність: вміння швидко навчатися новому, бути гнучким та пристосовуватися до змін;

- лідерство: вміння надихати та мотивувати інших людей, делегувати завдання та вести за собою команду до досягнення цілей;

- наполегливість: вміння ставити перед собою цілі, не здаватися перед труднощами та досягати бажаного;

- відповідальність: вміння відповідати за свої дії та вчинки, дотримуватися взятих на себе зобов'язань;

- тайм-менеджмент: вміння ефективно розподіляти свій час, планувати справи та виконувати їх вчасно [7].

Групування soft skills наводить К. Коваль, виходячи з трьох основних груп якостей особистості – індивідуальних (здатність приймати рішення та вирішувати проблеми, чітко ставити завдання та формулювати цілі, мислити позитивно та оптимістично, орієнтуватись на кінцевий результат); комунікативних (зрозуміло та чітко формулювати думки, дружньо спілкуватися та мати гарні манери, взаємодіяти з різними типами людей, структурувати й модерувати наради й обговорення, вислуховувати й брати до уваги різні точки зору, відповідати аргументовано, вчасно і ввічливо, готувати й робити якісні презентації, враховувати культурні особливості при спілкуванні); управлінських (вміння працювати як частина команди, об'єднувати та мотивувати команду, передбачати ризики, чітко планувати й керувати часом) [3].

О. Семенов та О. Кульбабська до м'яких навичок відносять “навчальні, соціальні, особистісні навички, а також навички інфомедійної та цифрової грамотності, що, відповідно до стратегії UNESCO, охоплюють комбінований набір знань, навичок, відносин, необхідних для життя й роботи щодо використання, створення та передавання інформації” [4].

І. Чухно визначає такі складові soft skills:

- мотивацію, тобто спонукання до дії, яка визначає організованість особи, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби;

- когнітивні процеси, що пов'язані зі сприйняттям, обробкою, зберіганням та використанням інформації; включають у себе мислення, пам'ять, увагу, сприйняття, мовлення, вирішення проблем та прийняття рішень; дозволяють пізнавати, розуміти та взаємодіяти з навколишнім світом;

- соціальні інтереси, які визначають потреби та прагнення індивідів або груп, що пов'язані з їхньою взаємодією в суспільстві та бажанням досягти певного статусу, визнання, взаємодії та участі в соціальному житті;

- інтеракцію як взаємодію між двома або більше сторонами, що може включати обмін інформацією, діями, впливом або вплив один на одного;

- соціальний інтелект як сукупність здібностей, що дозволяють ефективно взаємодіяти з іншими людьми у соціальному середовищі;

- соціальну перцепцію як процес формування уявлень про внутрішній світ іншої людини, її психологічні особливості, наміри та мотиви, на основі зовнішніх проявів та поведінки;

- комунікацію як процес обміну інформацією, ідеями, почуттями або знаннями між двома або більше людьми, чи групами, що включає в себе передачу повідомлень за допомогою вербальних (усних, письмових) та невербальних (жести, міміка, інтонація) засобів з метою комунікації, досягнення взаєморозуміння та впливу на колектив;

- здатність давати оцінку тому, що відбувається, впевненість у власних діях, які тісно пов'язані з поняттям самостійності та самоефективності, які передбачають здатність приймати рішення, відповідати за свої дії та діяти незалежно, а також здатність успішно виконувати завдання та досягати поставлених цілей [5].

Група вчених: Боровик К. М., Риндіна Н. Г., Шапаренко О. В., Єрмак О. С., Іващенко Р. О., Романюк М. Г. виділили, на їх думку, нетривіальні soft skills медичного працівника, що в комплексі з високою кваліфікацією та професійними навичками допоможуть майбутнім лікарям вивести свою спеціальність до ланки елітних, а саме:

- системне мислення як процес суб'єктивної самоорганізації, направлений на те, щоб при вирішенні професійних завдань у мисленні лікаря виникали асоціації, обумовлені не тільки аналогіями і класифікаціями, але і системними ефектами;

- клієнтоорієнтованість як вміння працювати із запитамі споживачів, що базується на людяності та гуманістичних засадах;

- робота в команді як здатність толерантно сприймати соціальні, етнічні, конфесійні та культурні відмінності, що стосується не тільки роботи в колективі медичних працівників, а й створення команди “лікар-пацієнт-родичі пацієнта”;

- мультикультурність та мовна свобода як вільне володіння англійською та / або знання другої мови,

розуміння національного і культурного контексту країн-партнерів, розуміння специфіки роботи спеціалістів в інших країнах;

– міжгалузева комунікація як розуміння технологій, процесів і ринкової ситуації в різних суміжних і несуміжних спеціальностях;

– робота в режимі високої невизначеності і швидкої зміни умов завдань як вміння швидко приймати рішення, реагувати на зміну умов роботи, вміння розподіляти ресурси й управляти своїм часом;

– здатність та готовність реалізовувати сукупність етичних норм і правил, що визначають належну поведінку та професійні обов'язки у певній сфері діяльності;

– навички художньої творчості як здатність до художнього сприйняття, наявність розвиненого естетичного смаку, абстрактного мислення;

– принципи ощадливого виробництва як методології, націленої на ефективне використання внутрішніх резервів, а також на постійне вдосконалення робочих процесів і поліпшення організації та умов праці у межах плідної командної роботи;

– поглиблення знань та набуття навичок із застосування ІТ-технологій, робототехніки, штучного інтелекту [6].

Основні пропозиції науковців щодо переліку soft skills, якими мають володіти всі учасники освітнього процесу у закладі вищої освіти, узагальнені нами у табл. 1.

На нашу думку, основними компонентами soft skills, які необхідно формувати та удосконалювати в учасників освітнього процесу, мають бути: мотивація, комунікативні навички та міжгалузева комунікація, мультикультурність та мовна свобода, **лідерство** та вміння працювати у команді; когнітивні навички, **у тому числі вміння вирішувати проблеми**, критичне та креативне мислення; академічна доброчесність, здатність до самоосвіти і набуття навичок із застосування ІТ-технологій, робототехніки, штучного інтелекту; емоційний інтелект, емпатія, етика спілкування; гнучкість, адаптивність та стресостійкість, а також володіння тайм-менеджментом.

Таблиця 1

Пропозиції науковців щодо переліку soft skills (м'яких навичок), які необхідно формувати та удосконалювати учасникам освітнього процесу у вищій школі*

№ з/п	Перелік soft skills (м'яких навичок)	Пропозиції вчених					
		А. Шелякіна, О. Торсян	І. Шевченко, О. Шелевер, В. Маркова	К. Коваль	І. Чухно	К. Боровик, Н. Риндіна та ін.	Авторська пропозиція
1	Комунікативні навички	+	+	+	+		+
2	Вміння працювати у команді	+	+	+	+	+	+
3	Лідерство	+	+	+			+
4	Кооперація	+		+	+		+
5	Відповідальність	+	+		+		+
6	Етика спілкування	+		+	+	+	+
7	Критичне мислення	+			+		+
8	Здатність до самоосвіти	+	+			+	+
9	Тайм-менеджмент	+	+	+		+	+
10	Когнітивні навички	+			+	+	+
11	Емоційний інтелект	+	+				+
12	Чесність (академічна доброчесність)	+					+
13	Стресостійкість	+				+	+
14	Пунктуальність	+					+
15	Гнучкість	+			+		+
16	Креативне мислення	+	+		+	+	+
17	Емпатія	+		+	+	+	+
18	Вміння вирішувати проблеми		+	+	+	+	+
19	Наполегливість		+				+
20	Мотивація				+		+
21	Мультикультурність та мовна свобода					+	+
22	Міжгалузева комунікація					+	+
23	Набуття навичок із застосування ІТ-технологій, робототехніки, штучного інтелекту					+	+

*Узагальнено автором [3, 5, 6, 7, 8]

Мотивація як внутрішній поштовх до досягнення цілей, подолання труднощів та самореалізація передбачає формування в учасників освітнього процесу як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації, вміння визначати мету свого життя, мету кар'єрного росту за умови самодисципліни та віри у власні сили. Тому мотивація є рушійною силою навчання, викладання, наукових досягнень, професійного розвитку. Мотивована особистість здатна постійно вдосконалюватися. При цьому важливою є наполегливість як здатність не відступати перед труднощами, наполегливо працювати для досягнення поставленої мети, незважаючи на перешкоди та невдачі.

У вищій школі комунікативні навички є основою освітнього процесу: від процесів викладання, навчання до презентації наукових ідей. Комунікація є здатністю ефективно передавати інформацію, думки, почуття й ідеї як усно, так і письмово. Особливого розвитку вимагають вербальна і невербальна комунікація, активне слухання та письмова грамотність.

Важливим на сьогодні є поширення мультикультурності як співіснування в єдиному освітньому просторі осіб різноманітних культур, віросповідань, що вимагає високого рівня комунікації та взаємообміну. А мовна свобода передбачає можливість вивчати декілька іноземних мов та, як наслідок, вивчати освітні компоненти іноземними мовами й набувати загальних компетентностей, передбачених стандартами вищої освіти в Україні, розуміння національного і культурного контексту країн-партнерів, специфіки роботи фахівців інших країн. Своєю чергою, комунікативні навички випускників у професійному середовищі забезпечують ефективну співпрацю в команді та у бізнесі з партнерами та конкурентами тощо.

Особливої ваги на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки набуває вміння працювати у команді, здатність ефективно працювати з іншими для досягнення спільної мети за умови взаємної підтримки, розподілу повноважень, відповідальності та гнучкості у співпраці. Для здобувачів вищої освіти перераховані навички важливі як у навчанні (проектна робота, групові завдання), так і у майбутньому професійному середовищі для ефективної організації праці.

Водночас для вирішення проблем та кооперації в діях необхідно сформувати якості лідера, тобто здатність надихати, організовувати та направляти інших на досягнення спільних цілей. При цьому лідеру мають бути притаманні такі м'які навички, як уміння визначати мету діяльності колективу, впливати на дії колективу, мотивувати інших та приймати рішення. Для здобувачів вищої освіти розвиток потенціалу лідера відбувається як на аудиторних та позааудиторних заняттях, так і в межах студентських ініціатив. Викладачам як учасникам освітнього процесу лідерські якості необхідні для ефективного управління здобувачами вищої освіти та процесами набуття знань.

При цьому лідерські якості передбачають здатність ідентифікувати проблему, проаналізувати

її та знайти ефективне рішення. Такі soft skills **мають значення** для здобувачів вищої освіти у навчанні (до прикладу, для вирішення кейсів, ситуаційних завдань), у професійному житті випускників – для ухвалення обґрунтованих рішень у складних умовах.

Набуття таких м'яких навичок здебільшого сприяють когнітивні навички, критичне та креативне мислення учасників освітнього процесу.

Когнітивні навички – це розумові здібності, які дозволяють нам думати, навчатися, запам'ятовувати та вирішувати проблеми. Вони охоплюють такі здібності: увагу, пам'ять, мислення, мовлення, сприйняття та здатність приймати рішення. **Критичне мислення** – це здатність особи об'єктивно аналізувати інформацію, що в освітньому процесі сприяє глибшому розумінню матеріалу, розпізнаванню фейкових новин, недостовірної інформації, а у професійній діяльності – прийняттю стратегічних рішень.

Дуже важливою для формування особистості лідера є креативність або здатність генерувати нові ідеї, нестандартні підходи, вирішувати проблеми творчо. Для цього має бути розвинена уява, гнучкість мислення, здатність генерувати ідеї, поняття, уявлення у процесі експериментування, створення нових концепцій чи вирішення проблем. Формування та розвиток креативності сприяє інноваціям в освітньому процесі, розробленні нових методик, адаптації до змін, а у професійній сфері випускників – є інструментом для підвищення конкурентоспроможності.

Розвиток когнітивних навичок учасників освітнього процесу забезпечується їх здатністю до самоосвіти, набуття навичок із застосування ІТ-технологій, робототехніки, штучного інтелекту.

До когнітивних навичок, на нашу думку, варто віднести гнучкість мислення як здатність особи, що характеризується можливістю адаптувати своє мислення до нових умов, незвичних ситуацій або різноманітних завдань; а також вміння змінювати підходи до вирішення проблем, перебудовувати своє сприйняття та мислення відповідно до нових даних або змін у середовищі. Як наслідок, має бути розвинена здатність гнучко реагувати на зміни та ефективно функціонувати в нових умовах, тобто адаптивність, що передбачає готовність до змін, позитивне мислення, гнучкість поведінки та толерантність до невизначеності. У контексті постійних змін у сфері освіти (наприклад, дистанційне навчання, цифровізація в умовах пандемії коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19) та широкомасштабної війни росії проти України) адаптивність є ключовою навичкою виживання та успіху. Водночас важливою є така soft skills, **як стресостійкість або здатність учасників освітнього процесу ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями, зберігаючи при цьому психологічну рівновагу та здатність до нормального функціонування.** Це не лише здатність витримувати напругу, але й вміння адаптуватися до змін та відновлюватися після стресових подій.

Водночас важливими у становленні здобувачів вищої освіти, удосконаленні науково-педагогічних працівників та підвищенні якості освіти у вищій школі все більшої ваги набувають емоційний інтелект, емпатія, етика спілкування. Так, **емоційний інтелект** – це здатність особи розпізнавати, розуміти й управляти власними емоціями та емоціями інших людей. Для цього варто розвивати в учасників освітнього процесу навички самоусвідомлення, саморегуляції, тобто контролю емоцій, мотивацій, волі та когнітивних процесів; здатності розуміти та співпереживати емоційний стан іншої людини, ставити себе на її місце; соціальні навички тощо. Своєю чергою, етика спілкування охоплює моральні норми та правила, що регулюють взаємодію між людьми під час спілкування. Вона включає в себе не лише ділове спілкування, але й усі види взаємодії між людьми, як у повсякденному житті, так і в професійній сфері. Подібні навички допомагають створювати комфортне середовище для навчання, запобігати конфліктам, сприяють професійному зростанню в емоційно інтенсивному середовищі.

При цьому особливої ваги на сьогодні у вищій школі набуває академічна доброчесність як сукупність етичних принципів та законодавчо визначених правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час викладання, навчання, наукових досліджень з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень. Водночас академічна доброчесність є важливим елементом особистісного росту кожного учасника освітнього процесу.

Варто також формувати та удосконалювати в учасників освітнього процесу навички управління часом (тайм-менеджмент), тобто здатність раціонально планувати та використовувати свій час для досягнення цілей, а саме: визначати пріоритети при виконанні тих чи інших видів робіт, планувати їх послідовність та часові рамки, вміння делегувати свої повноваження та дотримуватися дедлайнів. Наявність таких soft skills дає змогу студентам та викладачам ефективно поєднувати навчання, роботу й особисте життя, забезпечує своєчасне виконання завдань та різних видів робіт, а також розвиває професійну відповідальність за виконання своїх обов'язків та дотримання професійних стандартів.

Таким чином, погоджуючись із думкою І. Чухно, вважаємо: поняття soft skills є інтегральною якістю учасників освітнього процесу, що містить взаємопов'язані соціально орієнтовані компетентності (особистісну, професійну, культурну, комунікативну, інформаційну, лідерську), сприяє особистісному та професійному зростанню, продуктивній соціальній взаємодії, підвищенню рівня позитивної соціальної активності та їх гармонійній життєдіяльності у соціумі [5].

У наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених активно обговорюється потреба формування та розвитку soft skills (м'яких навичок) у здобувачів вищої освіти. Зокрема, у дослідженнях Р. Raciti і D. Shek було визначено, що формування та розвиток м'яких навичок студента закладу вищої освіти має бути пріоритетним завданням, оскільки вони тісно пов'язані з особистим благополуччям,

соціальною адаптацією та адаптацією до контексту майбутньої професійної діяльності [9, 10].

Сьогодні є очевидним те, що формування та розвиток soft skills у здобувачів вищої освіти – це вимоги часу до фахівців в умовах сучасного конкурентного ринку праці. Тому заклади вищої освіти мають стати тим освітнім середовищем, де можна набути не лише фахових знань і навичок, але й відшліфувати м'які навички. Варто зауважити: впровадження політики формування та розвитку soft skills в освітній процес поки що відбувається здебільшого на рівні окремих освітніх компонент. На нашу думку, набуття soft skills здобувачами вищої освіти не можна обмежувати лише контекстом освітніх компонент або окремими тренінгами, а вони мають формуватися та удосконалюватися під час освітнього процесу, участі у науково-дослідній діяльності, міжнародній та внутрішній мобільності, участі у студентському самоврядуванні, волонтерській діяльності тощо.

Рекомендації щодо застосування методів та технологій навчання при формуванні м'яких навичок у здобувачів вищої освіти наведені нами на рис. 1.

Виходячи з переліку методів та технологій навчання, які мають застосовуватися під час освітнього процесу для підготовки майбутніх фахівців (рис. 1), на нашу думку, є сучасні методи і технології проєктного, інтерактивного та ситуаційного навчання.

Технології проєктного навчання спрямовані на саморозвиток особистісних професійних та соціальних потреб здобувачів вищої освіти. Це дозволяє формувати професійні і соціальні навички майбутніх фахівців, розвиває креативне та критичне мислення, вміння адаптуватися до постійно змінюваних вимог суспільно-економічного розвитку в умовах широкомасштабної війни, самостійно визначати особисті та професійні цілі, розвивати комунікативні навички, навички роботи в команді та лідерства при організації такої роботи, набувати уміння дотримуватися граничних термінів тощо. Водночас технології інтерактивного та ситуаційного навчання мають значний потенціал для формування когнітивних навичок, навичок мотивації, комунікацій, роботи в команді, лідерства, критичного та креативного мислення, саморозвитку, управління емоціями, доброчесності, адаптивності та управління часом.

Варто наголосити, що для підвищення ефективності формування та розвитку soft skills у здобувачів вищої освіти необхідно кожному закладу вищої освіти розробити та запровадити свою політику та процедури, які б передбачали цілісність освітнього процесу, інтеграцію структурно-логічних зв'язків окремих освітніх компонент (навчальних курсів, курсових робіт, практичної підготовки, кваліфікаційних робіт), а також неформальної освіти, науково-дослідної роботи (участь у наукових гуртках, виступи на наукових конференціях, всеукраїнських конкурсах наукових робіт), внутрішньої та міжнародної мобільності (програма ERASMUS+, закордонна практика, всеукраїнські та міжнародні проєкти), студентського самоуправління, волонтерства тощо.

Зміст soft skills	Методи та технології навчання
Навички мотивації	візія майбутнього, бізнес симуляції, кейс-метод, метод проєктів, рольові та ділові ігри, створення ситуації успіху
Комунікативні навички	дебати, дискусія, евристичний метод, інтерактивний метод, кейс-метод, майстер-класи, мозковий штурм, практикуми, робота в малих групах, рольові та ділові ігри, симуляція, творчі вправи, тренінги, фасилітація
Навички роботи в команді	дебати, дискусія, інтерактивний метод, метод проєктів, робота в малих групах, рольові та ділові ігри, самостійна (індивідуальна та групова) дослідницька діяльність, симуляція, створення проблемних ситуацій, творчі вправи, фасилітація
Лідерські навички	дебати, дискусія, інтерактивний метод, кейс-метод, метод проєктів, мозковий штурм, рольові та ділові ігри, симуляція, фасилітація
Когнітивні навички	евристичний метод, інтерактивний метод, метод проєктів, мозковий штурм, робота в малих групах, рольові та ділові ігри, симуляція, створення проблемних ситуацій, творчі вправи
Навички критичного мислення	вебквест, кейс-метод, лекція із запланованими помилками, метод Сократа, написання анотацій і статей, редагування наукових текстів, робота в малих групах
Навички креативного мислення	візія майбутнього, моделювання ситуацій, створення проблемних ситуацій, творчі вправи
Навички саморозвитку	виконання індивідуальних завдань, набуття навичок із застосування ІТ-технологій, робототехніки, штучного інтелекту; створення особистісного і професійного портфоліо
Навички управління емоціями	квести, моделювання ситуацій, створення ситуації успіху, робота в малих групах, творчі вправи, тренінги
Навички доброчесності	індивідуальна та групова дослідницька діяльність метод проєктів, написання курсових та кваліфікаційних робіт, анотацій, статей; редагування наукових текстів, робота з науковими джерелами
Навички адаптивності	виконання індивідуальних завдань, дискусія, майстер-класи, практикуми, самостійна дослідницька діяльність, тренінги, фасилітація
Навички управління часом	виконання індивідуальних завдань, моделювання ситуацій, практикуми, робота в малих групах, самостійна дослідницька діяльність, тренінги

Рис. 1. Застосування методів та технологій навчання при формуванні м'яких навичок у здобувачів вищої освіти (узагальнено автором [2, 3, 4, 5])

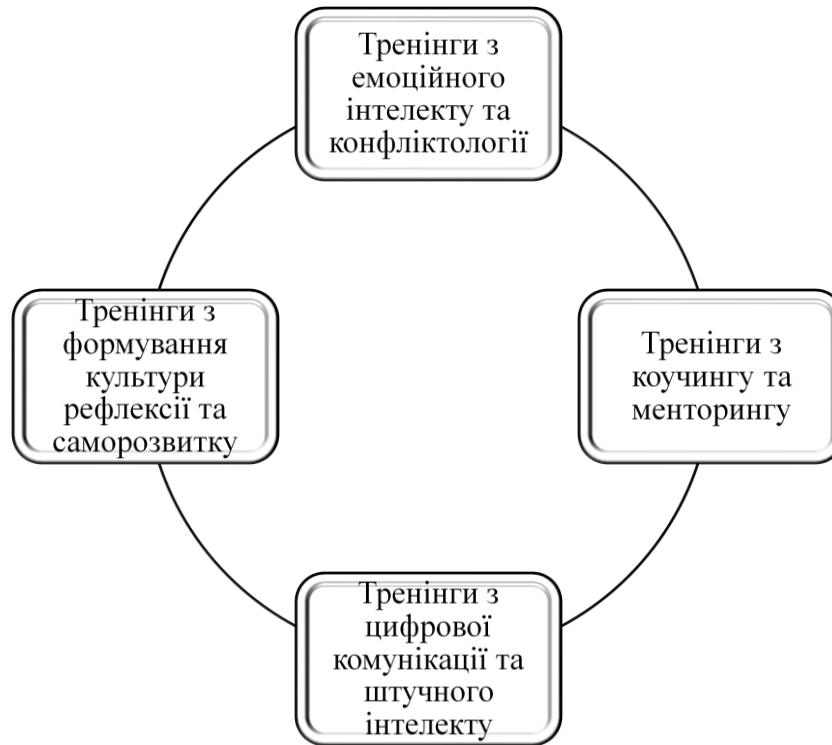

Рис. 2. Тренінгові складові підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників у вищій школі (сформовано автором)

Водночас варто забезпечувати безперервне підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності викладачів для цілеспрямованого формування soft skills у здобувачів вищої освіти.

Підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності має підготувати науково-педагогічних працівників до тьюторства, тобто: персонального супроводу майбутніх фахівців в освітньому процесі під час аудиторних та позааудиторних занять; проведення консультацій; підвищення інтересу здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності, спрямування їх до подальшого саморозвитку і самовдосконалення.

Тому у програми підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників необхідно включати проведення тренінгів із емоційного інтелекту, конфліктології, коучингу, менторингу, формування культури рефлексії та саморозвитку, а також цифрової комунікації (використання платформ для співпраці (Google Workspace, Trello), інтерактивних презентацій (Mentimeter, Slido), тренажерів штучного інтелекту (наприклад, ChatGPT як інструмент розвитку критичного мислення та аналітики) (рис. 2).

Тренінги з емоційного інтелекту для науково-педагогічних працівників під час підвищення кваліфікації допомагають розвивати навички, необхідні викладачам для ефективної взаємодії з колегами та здобувачами вищої освіти, а також для управління їх власними емоціями та мотивацією. Вони сприяють покращенню комунікації, вирішенню

конфліктів, підвищенню продуктивності та загального психологічного комфорту в освітньому середовищі.

Тренінги з конфліктології спрямовані на розвиток навичок, необхідних для ефективного управління та вирішення конфліктів. Вони допомагають учасникам освітнього процесу, зокрема викладачам, зрозуміти природу конфліктів, їхні причини, динаміку та різні стилі поведінки в конфліктних ситуаціях. Такі тренінги також навчають стратегіям конструктивного вирішення конфліктів, покращують навички комунікації, активного слухання та спілкування із здобувачами вищої освіти.

В умовах запровадження у вищій освіті принципу студентоцентризму та формування здобувачами вищої освіти індивідуальної освітньої траєкторії важливим є набуття науково-педагогічними працівниками навичок коучингу та менторингу. Викладач як наставник має допомогти студенту досягати певних цілей у навчанні та майбутньому професійному житті, розкриваючи його потенціал та дозволяючи знайти власні рішення. При цьому як досвідчена людина (ментор) викладач має ділитися своїми знаннями, навичками та досвідом з метою професійного чи особистісного розвитку здобувача вищої освіти. Важливо, що це не просто передача інформації, а створення підтримки та наставництва для досягнення поставлених цілей.

Формування навичок рефлексії та саморефлексії у науково-педагогічних працівників є важливим аспектом їх особистісного та професійного розвитку, який передбачає осмислення власного

досвіду, думок, почуттів та дій, мотивів, цінностей та переконань. Розвиток цих навичок у викладачів сприяє кращому розумінню себе, підвищенню самосвідомості та покращенню процесу прийняття рішень. Як наслідок, у викладачів значно підвищується педагогічна майстерність, якість організації процесу викладання та спілкування зі здобувачами вищої освіти.

Щодо удосконалення методики викладання, то науково-педагогічним працівникам необхідно постійно вдосконалювати свої навички цифрової комунікації та застосування штучного інтелекту. До прикладу, необхідні вміння та навички застосування Workspace – пакета хмарних сервісів від Google, призначеного для роботи та спільної діяльності з такими інструментами, як Gmail, Google диск, Google документи, таблиці, календар, Meet та багатьма іншими. Для організації роботи здобувачів вищої освіти в команді викладачам необхідно вміти працювати на хмарній платформі Trello. Он-лайн сервіс Mentimeter дозволить викладачам створювати та проводити миттєві опитування в аудиторії та під час вебінарів для поточного оцінювання знань та подальшого вдосконалення методики викладання. Дуже корисним під час роботи зі студентською аудиторією є надання можливості слухачам активно взаємодіяти з лектором, ставити запитання та брати участь в опитуваннях у режимі реального часу. Для цього науково-педагогічним працівникам доцільно володіти платформою Slido, яка призначена для проведення інтерактивних онлайн-заходів, зокрема опитувань та питань-відповідей під час зустрічей, вебінарів та презентацій.

Тому корисним є проходження науково-педагогічними працівниками тренінгів у межах міжнародних стажувань, стажувань у вітчизняних закладах вищої освіти та на внутрішньоуніверситетських курсах підвищення педагогічної майстерності.

Проте необхідно зазначити про наявність проблем та викликів формування м'яких навичок в учасників освітнього процесу у вищій школі. До них можна віднести низьку мотивацію здобувачів до розвитку особистісних якостей, недостатню підготовленість викладачів до реалізації інтерактивного навчання, формальний підхід до міжособистісної комунікації учасників освітнього процесу та відсутність чіткої системи оцінювання soft skills.

Тому для успішного формування та удосконалення soft skills учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти необхідно розробляти та запроваджувати політику і процедури формування м'яких навичок, тісніше інтегрувати освітній процес із практичною підготовкою, впроваджувати дуальну форму освіти, поглиблювати співпрацю з роботодавцями у формуванні затребуваних м'яких навичок, застосовувати всі інструменти цифрової комунікації та штучного інтелекту для персоналізованого розвитку навичок.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Формування та удосконалення м'яких навичок є необхідною складовою

якісної підготовки учасників освітнього процесу до сучасних викликів. Збалансоване поєднання hard і soft skills дозволить досягти високого рівня професійної реалізації, комунікації та самореалізації як здобувачам, так і викладачам. Успішна реалізація цього завдання потребує системного підходу, підтримки на рівні освітньої політики та інноваційних змін у науково-методичному забезпеченні закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуца Г. Місце і роль іноземної мови в формуванні soft skills. *Soft Skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті : матеріали міжвузівського науково-методичного семінару*, 21 лютого 2020 р. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 28-31.
2. Кірдан О., Кірдан О. Формування soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 2 (6). С. 152-160.
3. Коваль К. Розвиток soft skills у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162-167.
4. Семенов О., Кульбабська О. Формування м'яких навичок студентів-філологів у міжрегіональному проєкті з інфомедійної грамотності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. № 4 (108). С. 231-247.
5. Чухно І. А. Формування soft skills як складова якісної підготовки студентів медичних ЗВО в сучасних умовах. *Topical issues of modern science, society and education Proceedings of I International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, Ukraine, 8-10 August 2021*. Kharkiv, 2021. P. 613-619. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-8-10-avgusta-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.
6. Формування soft skills в освітньому процесі вищої медичної школи / Боровик К. М., Риндіна Н. Г., Шапаренко О. В. та ін. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25-26 листопада 2021 р.* С. 36-39.
7. Шевченко І. А., Шелевер О. В., Маркова В. В. Розвиток soft skills у здобувачів освіти як запорука успішної професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 72. С. 269-272.
8. Шелякіна А., Торосян О. Формування та розвиток soft skills у студентів вищих навчальних закладів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 66, т. 3. С. 272-276.
9. Raciti P. La medición de las competencias transversales en Colombia : una propuesta metodológica. 2015. URL: <http://sia.eurosocial-ii.eu/6iles/docs/1444897404-DT34.pdf>.
10. Shek D. T., Leung J. T., Merrick J. Paradigm shift in youth development : Development of "soft skills" in

adolescents. *International Journal on Disability and Human Development*. 2017, 16(4), 337-338. doi:10.1515/ijdh-2017-7001.

REFERENCES

1. Hushcha H. (2020), Mistse i rol inozemnoi movy v formuvanni soft skills. *Soft Skills – nevid'iemni aspekty formuvannia konkurentospromozhnosti studentiv u XXI stolitti : materialy mizhvuzivskoho naukovo-metodychnoho seminaru*, 21 liutoho 2020 r., Kyivskiy natsionalnyi torhivelo-ekonomichnyi universytet, Kyiv, s. 28-31.
2. Kirdan O. and Kirdan O. (2021), Formuvannia soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, вип. 2 (6), s. 152-160.
3. Koval K. (2015), Rozvytok soft skills u studentiv – odyn z vazhlyvykh chynnykiv pratsevlash-tuvannia. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, № 2, s. 162-167.
4. Semenoh O. and Kulbabska O. (2021), Formuvannia miakyykh navychok studentiv-filolohiv u mizhrehionalnomu proiekti z infomediinoi hramotnosti. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii*, № 4 (108), Sums'kyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. A. S. Makarenka, Sumy, s. 231-247.
5. Chukhno, I. A. (2021), Formuvannia soft skills yak skladova yakisnoi pidhotovky studentiv medychnykh ZVO v suchasnykh umovakh. *Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of I International Scientific and Practical Conference, Kharkiv, Ukraine, 8-10 August 2021*, Kharkiv, p. 613-619, available at: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-8-10-avgusta-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.
6. Borovyk, K. M., Ryndina, N. H., Shaparenko, O. V. ta in. (2021), Formuvannia soft skills v osvitu protsesi vyshchoi medychnoi shkoly. *Aktualni pytannia lnhvistyky, profesiinoi lnhvodydaktyky, psykholohii i pedahohiky vyshchoi shkoly : zbirnyk statei VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Poltava, 25-26 lystopada 2021 r.*, s. 36-39.
7. Shevchenko, I. A., Shelever, O. V. and Markova, V. V. (2024), Rozvytok soft skills u здобувачів освіти як записка успішної професійної діяльності. *Innovatsiina pedahohika*, вип. 72, s. 269-272.
8. Sheliakina A. and Torosian O. (2023), Formuvannia ta rozvytok soft skills u studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, вип. 66, t. 3, s. 272-276.
9. Raciti P. (2015), *La medición de las competencias transversales en Colombia : una propuesta metodológica*, available at: <http://sia.eurosociologia.eu/files/docs/1444897404-DT34.pdf>.
10. Shek, D. T., Leung, J. T. and Merrick J. (2017), Paradigm shift in youth development : Development of "soft skills" in adolescents. *International Journal on Disability and Human Development*, 16(4), 337-338. doi:10.1515/ijdh-2017-7001.

Стаття надійшла до редакції 31 липня 2025 року